

A gazdasági csőd elkerülhető

Beszélgetés Bogár Lászlóval és Csaba Lászlóval

Hazánkat egyre inkább gazdasági csőd fenyegeti, állítja a nyugati és a magyar elemzők nagy része. Épp ezért az új kormánynak komoly lépéseket kell tennie, hogy a nemzetgazdaság magára találjon. Minderről beszélgetett Erdős Miklós két neves közgazdással, Csaba Lászlóval és Bogár Lászlóval.

Kontraszt

Erdős Miklós interjúja

Bogár László és Csaba László egyetemi tanárral, közgazdással

Erdős Miklós: Jó estét kívánok, Önök a Hírtelevízió politikai magazinműsorát, a Kontrasztot látják húsvét vasárnapján. A vártnál 91 milliárd forinttal nagyobb hiánnyal zárta a márciust az államháztartás, így a negyedéves deficit 789,2 milliárd forintra nőtt, ami az egész éves terv 51 százalékát jelenti. Az adatokat hétfőn, a választások első fordulója után hozta nyilvánosságra a Pénzügyminisztérium, a késést azzal indokolva: nem akarták, hogy az adatok befolyásolják a választókat. Szakértők szerint a gazdaság a csőd szélén áll. Sürgős intézkedések hiányában leértékelődhetnek a bérek, lassulhat a gazdasági növekedés, és fájdalmas, erőszakos kiigazítást kényszeríthet ki a piac. A Kontraszt mai vendége Csaba László és Bogár László egyetemi tanárok, közgazdászok. Hallottuk az ellenzék véleményét. A kormány, illetve a Pénzügyminisztérium véleménye szerint viszont nincs baj, a gazdaság stabil, nincs szükség pótköltségvetésre, ráadásul azt is mondta Veres János, hogy egyetlen mutató alapján nem lehet reális helyzetértékelést adni. Én arra lennék kíváncsi, hogy a közgazdász szakma hogy látja: baj van, nincs baj, mekkora a baj?

Csaba László: Azt gondolom, ebből a szempontból mérvadó, amit a Nemzeti Bank az inflációs jelentésben, konvergencia jelentésben, összes állásfoglalásában meg szokott fogalmazni, hogy tudniillik a magyar gazdaság sérülékeny és sebezhető. Ez azt jelenti, hogy még nem omlott össze, mert ugye ha megsebeztek volna, akkor most agonizálna, viszont azt sem lehet mondani, hogy semmi gondja nincsen, és az a helyes álláspont, hogy a fejünket a homokba dugjuk, és úgy teszünk, mint hogyha semmi sem történne. Tehát úgy vélem, mind a kétféle túlértékelése vagy átpolitizálása a helyzetnek veszélyes, hiszen ha valaki sérülékeny helyzetben van, akkor az a teendője, hogy összekapja magát, elkerülendő a legrosszabbakat, adott esetben, hogy elmenjen a fogorvoshoz és betömesse a fogát, még mielőtt gyökérkezelésre vagy foghúzásra, vagy nem tudom én, szájszészhez kell fordulni. Tehát pontosan arról van szó, ezt nagyon komolyan kell venni, akkor is, hogyha ez nem azt jelenti, hogy most már az illetőnek teljes protézist kell csináltatnia. Tehát a lényeg az, hogy itt elindult egy kedvezőtlen folyamat, nem most indult el, nem arról van szó, hogy 2006 első negyedévében történetesen nem jöttek be a

számítások. A megelőző öt évben mindig egymásra halmoztuk a többleteket, egyre javultak a mutatóink, már itt vagyunk az euró kapujában, de most az árvíz miatt történetesen ez a negyedév nem úgy sikerült. Akkor lehetne azt mondani, hogy ne foglalkozzunk ezzel, mert pitiáner dolog. De hogy ha mindez sorozatban van, és 2001 óta folyamatosan megfigyelhető, hogy mindig valami más történik, és jelenleg nem egyszerűen csak a költségvetési hiány, hanem az összes nemzetgazdasági mutató más, mint amit előre jeleztek, hiszen az infláció az első negyedévben 2,5 százalék, ami ugyan jó eredmény, de nem az az 1,6–1,9, mint amit a Pénzügyminisztérium és a Nemzeti Bank előre jelzett. És egy olyan rendszerben, ami arra épül, hogy pontosan megmondjuk, hogy mi mennyi lesz, egy 50 százalék körüli eltérés fontos. Ugyanez a helyzet az államháztartási hiánynál, ugyanez a helyzet az euró árfolyammal, amelyik 267 forinton áll, és nem 250-en, amivel kiszámolták Nyilvánvaló, hogy a kamat nem maradhat ezen a szinten, ahol van, hanem emelkednie kell. A munkanélküliség eközben növekszik, ezelőtt két évvel volt 5,5 százalékról 7–8-ra, tehát ha ezeket mind összerakjuk, akkor nincs olyan gazdasági mutató, amelyik abba az irányba mutatna, amit a kormányzat elképzelt, és ez mindenképpen egy végiggondolást, egy magunkba mélyedést indokol; szerintem cselekedetet is, mert a piac jó szövegeket már hallott sokat, az elmúlt négy évben. Afelől nincs kétsége a piaci szereplőknek, hogy bárki el tudja mondani, ami az ő szájuk íze szerint való. Afelől viszont súlyos kételyeik vannak, hogy ezek tettekké válnak-e. Pénteken, az utolsó kereskedési napon soha nem látott mértékűvé vált a magyar papírok eladása, nyilván a miniszterelnököt erről nem tájékoztatták, mert nem nyilatkozott volna ellenkező értelemben az elmúlt napon erről. Jelentős összegeket adtak el. A piaci szereplők azt mondják, hosszú idő óta nem vesznek magyar papírokat. Nem is adnak... Eladnak, amikor lejár, de nem vesznek helyette újat. Ez a refinanszírozásnak, tehát az adósság továbbgörgetése eddigi módszerének a korlátaira utal, tehát itt új helyzet áll elő, amit komolyan kellene venni. Meg kellene előzni cselekedetekkel azt, hogy a piac spontán, pusztító módon, mint egy árvíz, elsodorja a mi gátjainkat. Ehelyett inkább, adott esetben, mint ahogy láttuk az árvízi híradásban, van olyan, hogy át kell vágni a hidat, át kell vágni a töltést valahol, tudjuk, hogy ott akkor a termésnek annyi, egy csomó házat elönt a víz, de nem önti el a nagyvárosokat, a nagyobb bajt megelőztük. Tehát ilyen jellegű beavatkozásokat látok szükségesnek. Hallatlanul veszélyes, hogy eközben azt kommunikálják felelős vezetők, hogy nincs is semmi baj. Úgy tesznek, mint ha ezeket a számokat, amit én most elmondtam és nyilván ha több időnk lenne, vég nélkül lehetne sorolni, mind ugyanaz lenne a történet vége, nos, mintha ők ezt nem vennék észre, mintha nem lennének felnőtt emberek, akik nem ugyanazokat a számokat látnák, mint mindenki más, amit a Statisztikai Hivatal, a Pénzügyminisztérium, Nemzeti Bank külön-külön, de egybehangzóan közöl.

E. M.: Én úgy értelmeztem, hogy Csaba professzor úr szerint az a baj, hogy nemcsak most van baj, hanem már régóta, ugyanakkor új helyzet állt elő. Ez az utóbbi hiányadat például ez mennyivel más, mint az eddigi hiányadatok, ami miatt évek óta bírálják minket? Most ez mennyire kirívóan magas?

Bogár László: Csaba László is az egészség-betegség kategóriában gondolkodó hasonlattal kezdte, ugye a fogfájással kapcsolatban, hadd alkalmazzak én is egy ilyen egészségüggyel kapcsolatos szakkifejezést. Egyébként hadd tegyem hozzá, valószínű, hogy nem véletlen, hogy a közgazdászok gyakran használják az egészségüggyel kapcsolatos kifejezéseket, mert a klasszikus közgazdaságtan egyik atyja, a francia Kené doktor, aki orvos volt, tehát nem véletlen, hogy a modern közgazdaságtan jelentős

mértékben használja ezeket a kifejezéseket, de azt hiszem, hogy itt teljesen helyénvaló dologról van szó. Szerintem a helyzet annál is sokkal súlyosabb, mint amit Csaba László elmondott. Valójában az egész rendszerváltási folyamat társadalmi-gazdasági konstrukciója van válságban. Szerintem egy folyamatos, permanens válság van 1990 óta; nemcsak hogy megfelelő válasz nincs az alapvető társadalmi-gazdasági kérdésekre, hanem a kérdéseket sem tudtuk normálisan feltenni. Abból indulnék ki, hogy 2001-től, sőt többféle hullámban, de valójában 1990 óta kísért, hogy romlanak az egyensúlyi mutatók, a költségvetési egyensúly, és gyakran megjelenik az ikerdeficit fogalma. Tehát ahol a fizetési mérleg is romlik, és mindez rendszeresen, az államadósság lökésszerű – mint ahogy most is, az elmúlt néhány év során a GDP 53 százalékról most már 62–63 százalékra növekedett három-négy év alatt –, tehát ez az igazi baj. Én azt gondolom – az egészségügyi hasonlatra visszatérve –, hogy ez olyan, mint a láz. Tehát egyfajta szimptóma, egyfajta kísérő tünete egy sokkal mélyebb betegségnek. Az egyensúlyhiány mindig a szervezet belső folyamatainak a megbillenése, és itt nagyon fontosnak tartom annak a tisztázását, hogy melyek az alapvető, mélyszerkezeti, tehát melyek az alapvető strukturális okai ennek a problémának, tudniillik életveszélyesnek tartanám úgy nekivágni – pláne külső kényszerek hatására – a probléma megoldásának, hogy nem is tisztáztuk az alapvető okokat. Márpedig legyünk őszinték, az elmúlt tizenöt-tizenhat év során mindig elmaradt a tisztázása annak, hogy melyek az alapvető okai mindennek. Ha ezekről az okokról szólnak – amiről itt, a Hírtévében néhányszor a beszélgetéseink során már esett szó –, én változatlanul azt tartom az alapvető oknak, hogy nincs olyan, hogy a magyar gazdaság. Az, amit magyar gazdaságnak szoktunk nevezni, az egy kórosan, patológiusan meghasított, méghozzá két, egymással köszönő viszonyban sem lévő gazdaságra oszlik. Az egyik a döntően külföldi, alapvetően multinacionális tulajdonban lévő gazdaság, no, erre szokta mondani a gazdasági miniszter úr, hogy ez dühörög, míg a másik oldalon egy leszegényedő, túladóztatott, döntően magyar kis- és középvállalatokból álló szektor van. És tulajdonképpen a közt megtestesítő állam belső deficitjének folyamatos növekedése pedig arra utal, hogy az állam nem képes erre a hatalmi aszimmetriára választ adni. Mondjuk ki, kétféle hatalomgazdaság működik Magyarországon, mint a világ legtöbb országában, és az állam nem képes választ adni erre az aszimmetriára. Tehát van egy abszolút aluladóztatott és a közterhekhez még olyan mértékben sem hozzájáruló külföldi szektor, mint amennyit felhasznál, és van egy abszolút túladóztatott magyar gazdasági szektor. És én azt gondolom, hogy ez a láz, tehát ennek a szimptómának a jelentkezése valójában mély társadalmi válságot jelent. Még egyszer mondom, ez csak látszólag gazdasági és pláne látszólag pénzügytechnikai összefüggés, valójában mély társadalmi válságról van szó Magyarországon, és ez a társadalmi válság, mint betegség tükröződik olyan szimptómákban, mint ez a láz, ami most hirtelen felmegy, de folyamatosan növekedvén, csak hirtelen látszódik a rendkívül magas szintje a láznak.

E. M.: Akkor próbáljuk meg azt megállapítani, hogy hol, kié a felelősség. Ugyanis a politikusok vitáznak folyamatosan. Egyik azt mondja, hogy ez így van jól, a másik azt mondja, hogy itt nagyon nagy a felelőssége a kormánynak. Vajon például a közgazdász szakma politikai szimpátia alapján ugyanennyire megosztott? Mert akkor sohasem lesz megoldás.

Csaba L.: Azt gondolom, hogy abban nincs semmi meglepetés, hogy a közgazdászok, mint általában a társadalom ügyei iránt érdeklődő emberek megosztottak, ez más országokban...

E. M.: Na de hát ez mégiscsak egy szakma...

Csaba L.: Más országokban is így van, és mondjuk a Business Week-ben egy sorozat folyt, ahol egyik héten mindig Paul Samuelson írta a neokeensziánus érveket, és a másik héten a Milton Friedman írta a monetarista érveket. Attól volt érdekes a Business Week-re előfizetni, hogy az olyan emberek, akik a vastag könyveket nem olvassák, és nem tudják, hogy ezekből mi következik az adott, konkrét ügyekre, nos, ők el tudták első kézből olvasni, hogy az egyik vagy a másik közelítésben hogyan van. Tehát ebben még én nem látok gondot. Gondot ott látok, ami sokszor elhangzik, hogy az adatok összeállításában és kezelésében hihetetlenül kreatívak vagyunk, elértük az Európai Unió átlag színvonalát, sőt, az élenjáró országok, tehát Olaszország, Franciaország – akik ugye a legmesszebbre mentek így a kreatív könyvelésnek nevezett eljárásokban –, az innen átvett módszerekkel élnek, és ebből adódóan nagyon nehéz összehasonlítható számokat találni, különféle érvekkel. Ha valaki megfigyeli azt, hogy az elmúlt öt évre vonatkozó statisztikai adatszolgáltatás hogyan változott visszamenőleg, ahogy a pesti vicc mondja, nincs változékonyabb a történelemnél, tehát hogy milyen számokkal jövünk ki, mi mennyi volt 2002-ben, és ahhoz képest, nőtt, csökkent, mit tudom én, mitől csökkent. Ugye, az a változásokban a konstans, hogy a folyó évre, az utolsó időszakra vonatkozóan történetesen mindig éppen a legújabb kimutatás egy jobb adatot mutat, a múltra nézve, például hogy mi volt 2002–2003-ban, ami az a közönség legnagyobb részét nem érdekli, oda pedig rá lehet terhelni mindenfélét. A szörnyű az, hogy az egész olyan, ha már az egészségügynél tartunk, hogy mint a bűdös kölyök, lerázza a hőmérőt, hogy ő ki akar menni másnap focizni. Elhiszik neki, hogy neki már tényleg csak 36,9, akkor azzal kimehet focizni. Aztán legfőljebb szívizomgyulladását kap tőle vagy más bajt. Tehát én hallatlanul súlyos gondnak látom, hogy Magyarországon az államháztartási kimutatásokban rendkívül nagyfokú a kreativitás, alacsony és csökkenő minden elemző szerint az átláthatóság, emiatt a választópolgároknak, egyben befektetőknek a bizalma megrendült. Nagyobb mértékben, mint ahogy ezek a szakmai újítások indokolnák, és ez egy negatív folyamatot indíthat el, illetve már el is indított, hiszen alacsony szintű a megtakarítás, hiszen nem veszik a magyar papírokat, hiszen mindig eltérnek egymástól a tervek és a tények, és az Európai Unió pillanatnyilag nem áll velünk szóba.

E. M.: Jó. Akkor próbáljuk azt megállapítani, hogy mi van, hogyha ez a gazdaságpolitika folytatódik, egyáltalán meddig folytatódhat, és mi az, amire azt mondják, hogy a piacok kikényszeríthetik a változást, és mi történik akkor?

Bogár L.: Azt hiszem, nem véletlen az, hogy a politikai elitek valamennyi csoportja ódzkodik egy olyan, ha úgy tetszik, narratíva bemutatásától, amelyik világosan, tehát színről színre – és nem tükör által homályosan – mutatná be ezt a világot. Ennek, azt hiszem, egy nagyon egyszerű, mélyen fekvő és persze nagyon veszélyes oka van, az, hogy joggal félnek szembesülni mindezzel. Azt gondolom, igenis joggal félnek, tudniillik szóval azért azzal nem árt szembesülni – ezt is jó néhányszor volt szerencsém itt elmondani a Hírtévében –, hogy az igen-igen jelentős, most már 2001 óta körülbelül 40 százalékos reálbér-növekedés ellenére is az egy keresőre jutó reálbérek Magyarországon ma gyakorlatilag alig haladják meg az 1978-as szintet. És hogyha ehhez hozzátesszük, hogy az aktív keresők több mint háromnegyed része átlagosan nettó 70.000 forintot keres, átlagosan, mondom még egyszer, tehát gyakorlatilag a fiziológiai szükségletek kielégítésének szintjét, éppen hogy csak a fizikai minimumon kielégíthető szükségleteket tudja mindebből fedezni. És aztán nem is beszélve a társadalom egészségi állapotáról, és

egyéb szociálisan, tehát gazdaságilag nehezen értelmezhető, de attól még nagyon is fontos tényezőkről. Teljesen természetes, hogy ebben a helyzetben a politikai erők érthető okokból félnek, sőt, azt gondolom, joggal rettegnek attól, hogy egy ilyen társadalomra, tehát egy történelmileg többszörösen kifosztott társadalomra mi milyen hatással lehet – mert afelől ne legyen kétségünk, hogy minden úgynevezett konszolidáció azokat éri utol, akik kevésbé védekezőképesek. Természetesen nem a legkonfliktusképesebb társadalmi rétegekkel fog szembefordulni az elit, a mindenkori kormányzat, hanem – ez mindig így volt a történelemben, és legyünk őszinték, most sem lesz másféleképpen –, azokra a rétegekre tesz újabb terheket, akik már egyébként is alig bírják az addigiakat. Tehát ilyen értelemben véve én abszolút jogosnak tartom a magyar politikai eliteknek a rettegését. Egyébként a nyugat-európai elitek is rettegnek az ilyesmitől, hiszen nem véletlenül vannak százezres tömegtüntetések és egyebek, pedig enyhén szólva óriási különbség van a nyugat-európai és a magyar bérből és fizetésből élők életnívója, életminősége között. Tehát azt gondolom, hogy igenis nagyon-nagyon súlyos társadalmi oka van annak, hogy a politikai elitek hamis narratívákat alkalmaznak, mert félnek szembesülni a tényekkel. És azt is pontosan tudják, hogy amikor a piacok, beszéljünk nyíltan, megbüntetik minket, akkor gyakorlatilag egy globális hatalomgazdaság, ami megbünteti minket, ami a saját érdekeit keresi, természetesen igaza van abban, hogy a saját érdekeit keresi, csak éppen nagyságrendekkel nagyobb az érdekérvényesítő képessége, mint a magyar társadalom legkülönbözőbb csoportjaié.

E. M.: Muszáj közbeszólnom, mert három és fél percünk sincs már. Tehát tulajdonképpen mi most a megoldás? Ha például Ön mondhatná meg, hogy mi legyen, akkor megszorítás? Pótköltségvetés? Reformok? Vagy minden együtt? Mi a megoldás?

Csaba L.: Azt gondolom, hogy le kell számolni bizonyos tévhitekkel. Tehát le kell számolni azzal, amit állandóan hallunk, de egyszerűen nem támasztható alá, hogyha egy országban összerázzák az állami pénzügyeket, akkor abban az országban fű nem nő, mindenki elszegényedik. Tessék megnézni, Európában az összes jóléti államnak, amelyik még működik – nem a francia meg a német, hanem a skandináv jóléti államoknak –, az a sajátossága, hogy többlettel zárnak hosszú évek óta, Dániában majdnem két évtizede, Finnországban hét–nyolc éve, Svédországban majdnem tíz éve többlettel zárnak. Tehát csak olyan jóléti állam működőképes, amelyik az államháztartást összerántja. Ezeknek az országoknak az a sajátossága, hogy miközben fejlettebbek az Unió átlagánál, gyorsabban is növekednek, mint az Unió átlaga...

Bogár L.: Csak egyetlen mondat, bocsánat. A humán tőke – ezt Laci, Te is tudod – azokban az országokban a humán tőke fényévnyi távolságokra van a magyarországitól, és ez döntő fontosságú tényező, tehát azért lehet jobban terhelni azokat a társadalmakat, mert történelmi okokból egészen más szituációban van az emberi tényező szerepe.

Csaba L.: Én azt gondolom, hogy Finnország nagyon sok szempontból mérvadó. Az egy ötmillió ország, amelyik úgy indult 1945-ben, hogy kapott másfél millió menekültet, és nem volt az Orosz Birodalomnak a legfejlettebb része. Most Svédországgal nagyjából egy színvonalon áll, tehát én azt gondolom, hogy lehet előre menni, ehhez el kell hinni azt, hogy a fegyelmezett állami pénzgazdálkodás nem visszaeséssel jár, hanem növekedésgyorsító hatású. El kell tudni azt fogadni, hogy be kell fejezni azt a politikát, ahol úgy teszünk, mint hogyha semmiből lehetne valamit csinálni, hanem megtakarítás kell, beruházás kell, fegyelmezett állami pénzgazdálkodás. Tehát igenis én azt hiszem, hogy

különösen az állam, amit magára költ, különösen amit az állami foglalkoztatottakra költenek, különösen amit állami beruházásokra és állami adósságok kiszolgálására költenek, azt meg lehetne fogni, és emellett az állam, ha működik, bevételeket tud teremteni, tehát nem jött el az adócsökkentéseknek az ideje most, 2006-ban.

E. M.: Pedig van egy öt évre tervezett adócsökkentési programja a kormánynak.

Csaba L.: Ezt katasztrofálisnak tartom...

Bogár L.: Ez nevetséges.

Csaba L.: Mert hogy ekkor kivesszük az önkormányzattól a pénzt, kivesszük az egészségügyből, kivesszük azokat az adónemeket, amiből a jóléti rendszereket többé-kevésbé szolidarisztikus elveken finanszírozzák, miközben a kiadások megmaradnak, ez fenntarthatatlan.

Bogár L.: Kikerülhetetlenül jelentős adó- és járuléknövelésre lesz szükség, ezt minden épelméjű ember tudja ebben az országban.

E. M.: De elkerülhető a csőd?

Bogár L.: Nem kerülhető el.

E. M.: Nem kerülhető el a csőd?

Bogár L.: Nem, nem. Szerintem nem, attól függ persze, hogy mit értelmezünk csődnek.

Csaba L.: Szerintem a csőd elkerülhető. Ez a mostani kormánynak a felelőssége, hogy lépjen most, nem fél év múlva, nem a teljes kommunizmus fölépítése után. Most kell lépni az új kormánynak.

E. M.: Tehát az új kormánynak... Köszönöm szépen, hogy eljöttek.